

PICTURA ȚĂRĂNEASCĂ PE STICLĂ ÎN „COLECȚIA DE ARTĂ COMPARATĂ RITA ȘI PROF. DR. DOC. ION CHIRICUȚA“ DIN BÎRLAD

NICOLETA ARNAUTU

Anul 1982 se înscrie în istoricul secției de artă a Muzeului „Vasile Pârvan“ din Bîrlad, ca un an de referință datorită revitalizării patrimoniului cu trei valoroase colecții de artă donate de prof. dr. doc. Ion Chiricuță, dr. Marcel Vainfeld și dr. Ștefan Bucevski, donații care contribuie la îmbogățirea tezaurului cultural zonal și național constituindu-se într-o operă monumentală lăsată moștenire generațiilor.

Fiecare colecție, colecția de artă comparată, de artă orientală și de artă populară românească, vorbește despre extinderea și profunzimea unor fenomene culturale dar și despre gustul și preferințele artistice ale colecționarului adunate pentru bucuria de a le privi și studia. Acestea deși reunesc lucrări dintre cele mai diferite din punct de vedere stilistic și tematic alcătuiesc fiecare în parte un complex emoțional specific prin care se impun în conștiința privitorilor.

Din multitudinea pieselor colecției de „Artă comparată Rita și prof. dr. doc. Ion Chiricuță“ am optat în materialul nostru pentru piesele care ilustrează în cadrul colecției pictura țărănească pe sticlă.

Icoanele pe sticlă în număr de 43 marchează în cadrul colecției un aspect deosebit al artei noastre populare și anume a plasticii țărănești care a fost practică cu precădere de românii din Transilvania, exprimând gustul pentru frumos al acestora. Dintre acestea 33 sînt din centrele de la Nicula și Gherla, 5 de la Maieri—Alba Iulia, 2 din Țara Oltului, 1 din Sibiu și 2 din nordul Transilvaniei. În cadrul primului grup remarcăm un număr de 27 icoane care provin de la Nicula și numai 6 care pot fi atribuite centrului de la Gherla, departajarea ultimelor piese făcîndu-se pe baza inscripțiilor cu caractere latine de pe acestea.

Întrucît nu ne propunem să prezentăm un catalog al icoanelor pe sticlă din cadrul colecției, ne vom rezuma doar la prezentarea cîtorva piese semnificative sub aspectul creației mesterilor țărani din centrul Nicula.

Satul Nicula este cunoscut ca cel mai vechi centru de pictură pe sticlă¹, fiind situat în partea de nord a Transilvaniei, foarte aproape de cel de la Gherla, cunoscînd către sfîrșitul secolului al XVIII-lea

1 Cornel Irimie, Marcela Foça, *Icoane pe sticlă*, Ed. Meridiane, 1968, p. 8.

și pe tot parcursul secolului al XIX-lea o adevărată înflorire în ce privește producția de icoane pe sticlă.

Toate piesele din colecția noastră provenind din acest vestit centru românesc al plasticii țărănești sînt executate pe o sticlă de bună calitate cu transparentă, realizată, probabil, în glăjăriile din Transilvania.

Temele tratate pe aceste icoane sînt religioase, iar principala caracteristică, sub aspectul picturii constă într-un decorativism al compoziției unde un anumit schematism este subordonat nevoii de potențare a valorilor expresive ale imaginii. Icoanele au rame confecționate din lemn tare, iar spatele acestora este protejat cu scindură care acoperă toată suprafața.

Sub aspect tematic întîlnim imagini inspirate din viața Mariei, Ciclul Cristologic, portrete ale sfinților protectori cum ar fi : Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Ilie, Arhanghelii Mihail și Gavrilă, Constantin și Elena, iar din Vechiul Testament, Adam și Eva. Dimensiunile acestora sînt mici, aceasta fiind una din caracteristicile icoanelor provenite din acest centru.

Remarcăm sub aspect tematic piesele unde meșterii țărani l-au zugrăvit pe Isus Cristos, în ipostaze variate cum ar fi „scena nașterii“, „botezului“ și a „răstignirii“. Schema compozițională a icoanei care redă „Nașterea lui Isus“ (fig. 1/1), este realizată după cea apuseană, aceasta fiind plasată într-un cadru interior. În prim plan pruncul în iesle, marcată prin benzi înguste, ușor ondulate în culori de negru, roșu și alb. Corpul pruncului este înfășat într-un scutec verde închis, brăzdat de linii curbe creînd impresia de volum. În jurul capului are aureolă de culoare muștar. Iosif și Maria în genunchi sînt prezenți de o parte și de alta a pruncului. În spatele lor pe un fundal contrastant de albastru închis sînt capetele a trei bovidee în culori de alb albastru cu accente de maro. Pe linia mediană a scenei este redată o stea sub formă de floare stilizată cu terminație de brăduț. Scena este plasată pe un fundal albastru și încadrată de o ghirlandă din flori și frunze stilizate. Deasupra capetelor celor două personaje o inscripție în chirilică, destul de ștersă, indicînd tema scenei. Tratarea acestei teme în icoana aflată în colecția noastră, respectă schema niculiană cu mici abateri și anume cele două personaje nu stau în picioare în poziție de rugăciune ci în genunchi, iar în fundal în loc de două capete de animale apar trei. Toate caracteristicile piesei prezentate fac posibilă încadrarea icoanei către sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Tema „botezului“ este reprezentată pe o singură piesă ale cărei caracteristici sub aspect compozițional, grafie naivă, armonie cromatică din verde-oliv, elementele decorative constînd dintr-un chenar cu zăluțe și inscripțiile în chirilică încadrează această piesă în suita celor realizate la începutul secolului al XIX-lea (fig. 1/2).

O temă preferată și mai des întîlnită² în repertoriul meșterilor de la Nicula este „Maica Domnului Jalnică“, temă reprezentată pe trei exemplare în colecție. Dintre acestea se remarcă o icoană (fig. 1/3) de

2 O. Pernicek, *Icoanele de la Nicula și Gherla*, Apulum XVIII, 1980, p. 597.

dimensiuni ceva mai mari (0,530x0,420), executată pe glajă. În prim plan bustul Mariei din semiprofil, cu mâinile împreunate pentru rugăciune. Vestimentele sînt sobre constînd dintr-o mantie cu maphorion de culoare neagră. Pe mantie este redat un motiv vegetal stilizat în tonuri de verde și roșu, tonuri care se repetă la trei flori stilizate pictate pe glugă și pe umeri. La gît un vestmînt roșu cu auriu, iar în față între deschizătura mantiei un albastru închis. În această armonie cromatică se înscrie figura Mariei de pe chipul căreia se desprinde durerea și jalea accentuate prin redarea figurii în alb. În partea dreaptă a icoanei este pictată scena „Răstignirii lui Isus“, care este dimensionat mai mic decît bustul Mariei. În același plan cu Isus apare un element arhitectural, construcții care apar foarte rar³ în schema compozițională a icoanelor de la Nicula. Scena se termină cu o ghirlandă stilizată din vrejuri, frunze și 2 ciorchini în auriu, iar deasupra o bandă îngustă în alb-gri fără nici un motiv decorativ. Această piesă se încadrează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Deosebite, în cadrul icoanelor unde apar portretele sfinților protectori, sînt două piese care îl reprezintă pe sfîntul Nicolae. Acestea deși reprezintă același personaj sînt diferite atît din punct de vedere compozițional cit și cromatic.

În prima icoană (fig. 1/4) chipul este redat bust, într-o armonie cromatică deosebită. Părul și barba redade în cenușiu, fața și mâinile albe, constituind un contrast plăcut cu hainele arhieriești redade în roșu și verde. Mitra în verde, roșu și auriu, iar patrafirul în verde cu ornamente simbolice (crucea stilizată, în negru). În mîna stîngă ține Evanghelia, iar cu cealaltă mînă binecuvîntează. În spatele personajului o bandă îngustă, albă, ușor ondulată pe care sînt înscrise cu negru linii ușor curbe așezate pe verticală. Această bandă separă planul doi al scenei unde sînt redade două grupuri de personaje, care încadrează chipul Sf. Nicolae. În stînga sînt zugrăviți Maria și Isus dimensionat ceva mai mare decît Maria, iar în dreapta alte două personaje mai mici, toate cu mâinile împreunate pentru rugăciune și cu vestimente în tonalități de roșu, verde și cu aureole aurii. Aceste personaje sînt plasate pe un fundal albastru închis. Deasupra capului Sf. Nicolae este o bandă verde îngustă, ondulată, mărginită de linii negre de unde coboară pe fondul albastru cîte un ciorchine auriu și cîteva frunze stilizate în verde și roșu. Urmează apoi o altă bandă albă mai lată mărginită în partea de sus de o linie gri ondulată, iar la bază 10 puncte de aceeași culoare repartizate simetric în spațiu. Pe aceeași bandă albă este scrisă data, la mijloc 1867, iar lateral caligrafiat numele personajului. Această icoană, singura datată din colecție, este identică cu cea aflată în colecția Muzeului satului București³, prezentînd și elemente de legendă, fetele sărace pe care Sf. Nicolae le-a salvat de la necinste. Sub aspect cromatic, punerea în pagină și motive vegetale stilizate se aseamănă cu icoana care tratează tema Maica Domnului jalnică (fig. 1/3), descrisă mai

³ M. Stroia, A. Bârcă, *Icoane de Nicula la Muzeul Satului*, Apulum, XVI, 1978, p. 528, fig. 4.

sus. Toate acestea ne determină să le atribuim aceluiași meșter, din păcate anonim, care le-a pictat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cea de-a doua icoană cu chipul Sf. Nicolae (fig. 2/1) respectă schema niculiană cu un colorit frumos din roșu, albastru mai deschis, verde, galben și negru. Scena este mărginită de un chenar deschis în partea de jos, realizat dintr-o linie, îngustă, neagră, continuă și o alta mai lată pe care apare o linie ondulată în albastru deschis. Deasupra sînt caligrafiate cu caractere chirilice numele celor trei personaje, Sf. Nicolae, Maria și Isus. Desenul naiv, coloritul, inscripțiile și chenarul acestei icoane diferite de prima ne determină să o încadrăm în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

O ultimă temă asupra căreia dorim să ne oprim este „Masa raiului“, temă îndrăgită, dar și ingenios reprezentată de meșterii populari din centrul de la Nicula. Această temă este reprezentată pe două icoane (fig. 2/2, 3) identice în ce privește simbolizarea mesei printr-un romb central decorat cu o floare și pe laturile căruia se sprijină alte patru romburi în care sînt zugrăviți, în rombul din stînga sus Maria cu pruncul în brațe, în dreapta Isus, în stînga jos Sf. Paraschiva, iar în dreapta Sf. Nicolae, ambele personaje cu însemnele lor. Deosebiri, între cele două piese, constau în realizarea cromatică, astfel pe o piesă romburile sînt albastru închis, mărginite de benzi albe, iar pe cea de-a doua romburile alb-gri, iar benzile galben muștar, verde și o spirală în roșu. O altă diferență constă în aceea că Sf. Paraschiva, pe o piesă poartă o cruce în mina stîngă și în cealaltă o ramură verde, realizate prin zgîrirea fondului alb-gri, în timp ce pe a doua piesă însemnele sînt reprezentate prin lujeri stilizați. Ambele piese sînt de la sfîrșitul sec. al XIX-lea.

Caracteristicile pieselor prezentate ne îngăduie să concluzionăm că toate icoanele pe sticlă din „Colecția de artă comparată Rita și prof. dr. doc. Ion Chiricuță“ lucrate de meșterii anonimi din centrul Nicula au fost realizate pe tot parcursul secolului al XIX-lea și constituie prin caracterul lor și prin locul pe care-l ocupă în interiorul țărănescu din expoziție un element de decor, alături de blidare cu cîncee și farfurii, ștergare, păretare și scoarțe, armonizîndu-se cu acestea în cadrul unei compoziții unitare, a unui interior specific din Transilvania.

LA PEINTURE PAYSANNE SUR VERRE DANS LA COLLECTION D'ART COMPARE RITA ET PROF. DR. DOC. ION CHIRICUȚĂ DE BÎRLAD

R é s u m é

L'année 1982 marque un moment de référence dans l'historique de la section d'art du Musée a „Vasile Pârvan“ de Bîrlad, étant donné le fait que le patrimoine du musée a été revifié de trois importantes collections d'art, donations, du prof. dr. doc. Ion Chiricuță, du dr. Marcel Vainfeld et du dr. Ștefan Bucevschi et contribuent ainsi à l'enrichissement du trésor culturel national.

Ttues ces admirables collections se constituent dans une oeuvre monumentale alissée en héritage aux générations à venir.

De la diversité des pièces de la „Collection d'art comparé Rita et prof. dr. doc. Ion Chiricuță”, ou présente une partie des icônes sur verre, à savoir celles qui proviennent du centre renommé de Nicula. Dans la collection mentionnée ci dessus on trouve également des icônes qui proviennent de Gherla, Maieri — Alba Iulia, Țara Oltului, Sibiu etc. toutes datant du XIX-e siècle. Les icônes sur verre de la collection représentent un aspect particulièrement important de la plastique paysanne, pratiquée de préférence par les roumains de Transylvanie et qui exprime le goût pour le beau de ceux-ci. Les icônes se constituent dans le cadre de l'intérieur paysan de l'exposition comme un élément de décor a côté des vaisseliers et des assietes des serviettes et des tapis papsans et qui s'harmonisent dans une composition unitaire de l'entérieure spécifique de Transplvanie.

1

www.cimec.ro

2

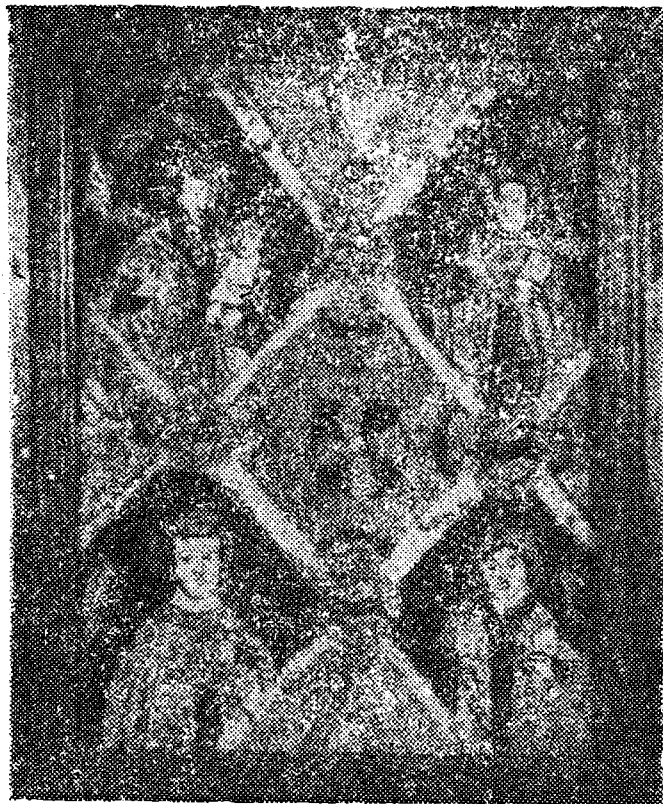
3

4

Fig. 1. Les icones de Nicula : 1. La naissance de Crist ; 2. La Baptene ; 3. La Sainte Vierge ; 4. Le Sainte Nicolas

2

3

Fig. 2. Les icones de Nicula : 1. Le Sainte Nicolae ; 2. La table de paradis ; 3. La table de paradis.